

Аналітична записка 2019.3 – Борги за електроенергію в Україні

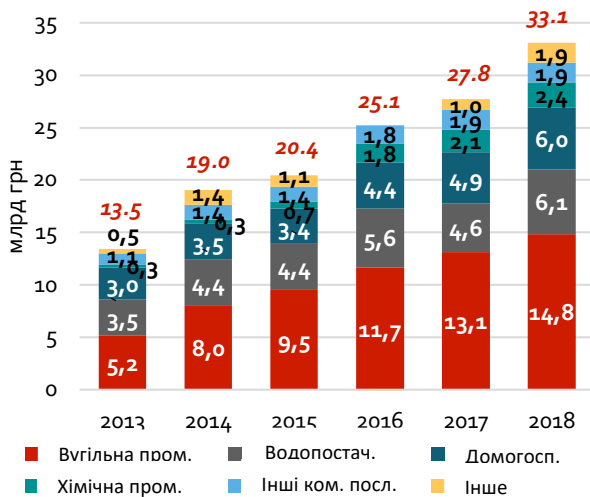
ПОЧИНАЮЧИ з неоплачених споживачами платіжок за електроенергію, заборгованість розходиться всім ланцюгом створення доданої вартості, і впливає практично на кожного його учасника. Проблема накопиченого боргу є головною перешкодою на шляху до нової моделі ринку електроенергії, запровадження якого передбачено Енергетичною стратегією України. Вирішення цієї проблеми необхідно знайти до впровадження нової моделі ринку електричної енергії. Просте списання старої заборгованості, безумовно, є неправильним шляхом, оскільки заохочує до нових боргів. Натомість коріння нинішньої проблеми необхідно знайти та усунути.

Основні боржники з боку споживачів

Накопичення боргу на українському ринку електроенергії починається з того, що споживачі не повністю оплачують рахунки постачальників за спожиту електроенергію. Як наслідок, ці постачальники не можуть повністю оплатити електроенергію, придбану в оператора оптового ринку ДП «Енергоринок». «Енергоринок», в результаті, не може повністю розрахуватися ані з енергогенеруючими компаніями, ані з оператором системи передачі (ОСП) ДП «НЕК «Укренерго», ані сплатити власні податкові зобов'язання до держбюджету. Тільки за останні п'ять років обсяг заборгованості перед постачальниками збільшився приблизно на 20 млрд грн, тобто більш ніж подвоївся.

Варто більш детально розглянути перелік боржників з боку споживачів: вугільна промисловість України є найбільшим боржником - у 2013-2018 роках на неї припадало 49% від усієї суми заборгованості постачальникам. Абсолютна сума боргу за цей час зросла майже втричі. На другому місці після вугільної промисловості - домогосподарства (15% від загального боргу постачальникам), підприємства водопостачання (14%), хімічна промисловість (11%).

Динаміка боргів споживачів постачальникам, млрд грн

Джерело: власні розрахунки

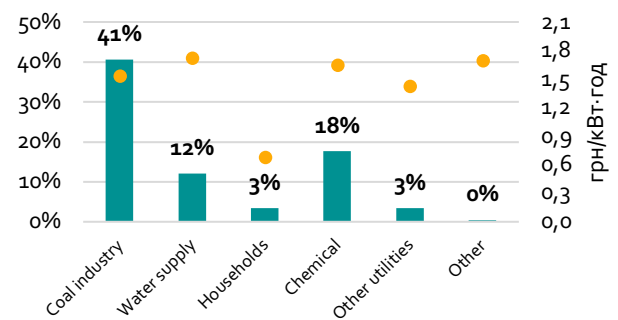
Після впровадження нового роздрібного ринку електроенергії у січні 2019 р. багато «горезвісних» боржників, таких як вугільні підприємства та підприємства водопостачання, були передані постачальнику «останньої надії» - «Укрінтеренерго», де зараз накопичується новий борг.

Проте, частки зазначених боржників у загальному споживанні електроенергії є незначними: за винятком домогосподарств,

які споживають 16% від загального обсягу електроенергії, інші три категорії споживають лише менше 5%, відповідно. Це свідчить про те, що платіжна дисципліна особливо погана серед цих учасників ринку.

Фактично, вугільна промисловість за останні 5 років оплатила менше 41% спожитої електроенергії. Платіжна дисципліна серед інших груп споживачів значно вища. Особливо добре сплачують рахунки домогосподарства (які сплачують меншу ціну за кожну кВт-год електроенергії). Тому можна очікувати, що при вищих цінах платіжна дисципліна погіршиться. Однак наведений нижче графік не показує чіткої кореляції між цими показниками.

Частка неоплаченої електроенергії та ціни на електроенергію

- Середня частка несплаченої е/е за 5 років
- Середня ціна на е/е за 5 років, грн/кВт-год

Джерело: власні розрахунки

Ці дані показують, що сума абсолютного боргу зростає із ростом цін на електроенергію, що є логічним, оскільки заборгованість є добутком (неоплачених) спожитих кВт-год, помножених на ціну за кВт-год. За останні п'ять років споживачі електроенергії зіткнулися із середнім зростанням цін на 20%. Водночас, сума боргу в середньому зростала з такою самою швидкістю. Тим не менше, така кореляція менша для домогосподарств, ціни на електроенергію для яких зросли на 29% протягом 5 років, коли борги збільшилися за цей час лише на 14%, що свідчить про слабкий зв'язок між платіжною дисципліною та підвищенням цін.

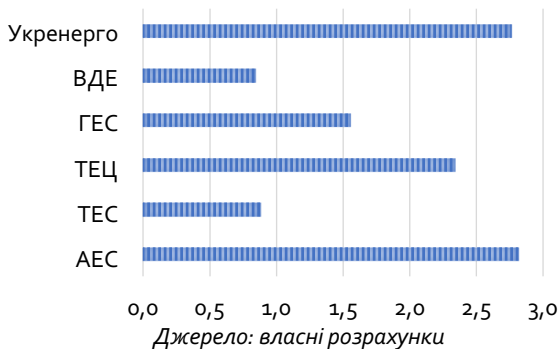
Чому вугільна промисловість України накопичила такі серйозні борги? Близько 65% від загальної суми заборгованості у вугільній промисловості пов'язано з державними компаніями. По-перше, це може бути наслідком того, що державні вугільні шахти в основному є нерентабельними, тому їм важко сплачувати витрати на електроенергію. По-друге, велика частка державних боржників може свідчити про неефективність регуляторної бази або її виконання. По-третє, деякі вугільні підприємства є розташованими на непідконтрольних уряду територіях України.

Заборгованість підприємств водопостачання та хімічної промисловості пов'язана насамперед з тим, що багато з них були захищені від примусового відключення електроенергії, оскільки такі дії можуть спричинити екологічні наслідки. Незважаючи на очевидну потребу в захисті пов'язаних із безпекою галузей, такий спосіб регулювання не стимулював до оплати рахунків за електроенергію.

Державні компанії – у великих боргах, у великих кредитах

Коли споживачі потрапляють в борг, не повністю сплачуючи постачальникам за те, що споживають, цей борг постачальники перекладають на «Енергоринком». Врешті, борги доходять до початку ланцюга доданої вартості - генеруючих компаній і ОСП, які одержують неповну оплату за товари або послуги від «Енергоринку». Крім того, через це державний бюджет частково недоотримує податкові надходження від сектору. Обсяги накопиченої заборгованості енергогенеруючих компаній серйозно відрізняються. Із загального обсягу споживання електроенергії, який не був оплачений «Енергоринком», лише на ДП НАЕК «Енергоатом» - оператора усіх чотирьох українських АЕС - припадає 44%. Станом на кінець 2018 р. сума непогашених «Енергоатому» платежів дорівнювала 12,4 млрд грн (390 млн євро). За «Енергоатомом» йдуть оператори ТЕС, які мають непогашену дебіторську заборгованість у розмірі 6,8 млрд грн (24%), ТЕЦ - 4,7 млрд грн (17%) та «Укргідроенерго» (1,2 млрд грн). У підсумку, це свідчить про те, що державні компанії та державний бюджет мають найвищу дебіторську заборгованість. Можна припустити, що частка «Енергоатому» просто пов'язана з тим, що атомна енергетика забезпечує близько половини постачання електроенергії у країні. Проте, порівняння боргу з оборотом відповідного виробника дає краще розуміння навантаження, яке несуть ці компанії.

Коефіцієнт заборгованості до обороту виробників і ОСП, 2018 р.

➤ Коеф. 2 означає, що накопичена дебіторська заборгованість удвічі вища за звичайний місячний оборот (дані 2018 р.)

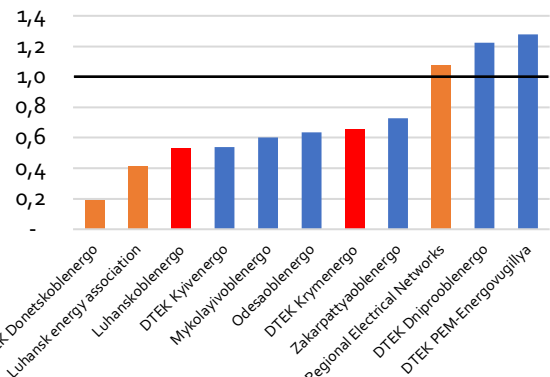
З діаграми вище можна побачити, що коефіцієнт заборгованості до обороту є особливо високим у державних компаній – «Укренерго», ГЕС, оператором яких є «Укргідроенерго», та АЕС, оператором яких є «Енергоатом». Зрештою, ці компанії найбільше страждають від початкової заборгованості споживачів постачальникам – цікаво, що ситуація також значною мірою пов'язана з державними компаніями, які не сплачують рахунки.

Постачальники підвищують суми заборгованості у системі

Насамкінець, необхідно розібратися у ролі постачальників у схемі боргів за електроенергію в Україні. Постачальники мають купувати кожну кВт-год електроенергії, яку вони продають споживачам, на оптовому ринку, яким керує «Енергоринком». Якщо споживачі не сплачують рахунки,

постачальники, в свою чергу, не можуть розраховатися з «Енергоринком». Втім, виявляється, що деякі постачальники мають навіть вищу заборгованість перед «Енергоринком», ніж суми дебіторської заборгованості споживачів.

Коефіцієнт покриття заборгованості постачальниками електроенергії

Джерело: власні розрахунки

- Компанії, які не працюють
- Компанії-боржники з невідконтрольних територій

➤ Коеф. покриття вище 1 означає, що суми боргу споживачів вистачить, щоб покрити борги за електроенергію «Енергоринку»

З вищенаведеного графіку можна побачити, що сума заборгованості деяких постачальників «Енергоринку» вища за суму боргів їхніх споживачів. Непокритими заборгованістю споживачів лишаються 8,6 млрд грн боргу перед «Енергоринком». Слід враховувати, що деякі постачальники знаходяться на територіях тимчасово невідконтрольних уряду, що означає, що у короткостроковій перспективі можливості «Енергоринку» зібрати ці платежі є обмеженими. Більше того, станом на 2018 р. два постачальники з найбільшими боргами припинили діяльність – їхній борг дорівнює 2,4 млрд грн та не може бути погашеним.

Що треба зробити до запуску нової моделі ринку

В ідеалі, існуюча проблема боргів на ринку електроенергії в Україні має бути вирішена до запуску нової моделі ринку, запланованою на липень 2019 року. Проте, було б серйозною помилкою вибрати найпростіший з усіх варіантів - списати існуючі борги та сподіватися, що проблема зникне. Відбудеться навпаки - знаючи, що уряд щоразу звільняє боржників від боргових зобов'язань, платіжна дисципліна боржників, швидше за все, стане ще гіршою.

Натомість, дуже важливо уникнути появи нових боргів і вирішити проблему. На стороні споживання, це може включати реструктуризацію неприбуткових державних вугільних шахт, які навряд чи сплатять виставлені рахунки. Іншим викликом є покращення дотримання вимог кодексів електричних мереж - це означає відключення споживачів, які не платять.

Якщо проблема боргів не буде вирішена належним чином у нових правилах ринку, тоді незабаром може виникнути реальна проблема з безпекою: «Енергоатом», який вже

скаржився, що регульовані тарифи занадто низькі для покриття витрат на технічне обслуговування АЕС, додатково стикається з високим тиском постійно зростаючих боргів, що накопичуються на балансі у вигляді дебіторської заборговано.